

АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

1. Загальна характеристика проблеми та поточного фінансового забезпечення науки

1.1. Загальна оцінка проблеми

Чинна система фінансування державних наукових установ не забезпечує належного відтворення кадрового, дослідницького та інфраструктурного потенціалу науки. Найбільш критичними її проявами є недостатність базового фінансування, фактичне зниження реального обсягу ресурсів, надмірна залежність установ від нестабільних власних надходжень, деформація Єдиної тарифної сітки та нормативно встановлена нерівність в оплаті праці наукових і науково-педагогічних працівників.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» визначає, що оплата праці наукового працівника має забезпечувати матеріальні умови для ефективної творчої діяльності, підвищувати престижність професії та стимулювати залучення талановитої молоді до науки. Закон також передбачає бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності на рівні не менш як 1,7 % ВВП, забороняє збільшувати грантове фінансування шляхом скорочення базового фінансування та вимагає враховувати індекс інфляції під час визначення його обсягу (частина 2 статті 48).

Фактичні параметри фінансового забезпечення науки не відповідають цим законодавчим орієнтирам. За офіційними урядовими даними, наукоємність ВВП України, тобто сукупні витрати на дослідження і розробки за всіма джерелами, скоротилася з 0,7 % у 2013 році до 0,33 % у 2023 році¹. У ЄС аналогічний показник у 2024 році становив 2,24 % ВВП². Навіть з урахуванням різниці років спостереження український показник є приблизно у 6,8 раза нижчим за середній рівень ЄС.

Недостатнє фінансування науки має розглядатися не лише як соціальна проблема окремої професійної групи. Воно безпосередньо обмежує оборонні дослідження, технологічну модернізацію економіки, збереження критичних наукових шкіл, наукове забезпечення державної політики та спроможність України брати повноцінну участь у Європейському дослідницькому просторі.

¹ Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>

² R&D expenditure. <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php>

1.2. Фінансове забезпечення державних наукових установ НАН України у 2026 році

За офіційними бюджетними документами НАН України загальний обсяг її видатків у 2025 році становив 8,147 млрд грн, з яких 6,079 млрд грн припадало на загальний фонд і 2,068 млрд грн на спеціальний фонд. На 2026 рік затверджено 8,283 млрд грн, з яких 6,677 млрд грн становить загальний фонд і 1,606 млрд грн спеціальний фонд³. Порівняння показників засвідчує таку динаміку (див. табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка фінансового забезпечення НАН України у 2025–2026 рр.

Показник	2025 рік, млрд грн	2026 рік, млрд грн	Номінальна зміна, %	Орієнтовна реальна зміна, %
Усі видатки НАН України	8,147	8,283	+1,7%	–5,9%
Загальний фонд	6,079	6,677	+9,8%	+1,7%
Спеціальний фонд	2,068	1,606	–22,3%	близько –28%
Наукова і науково-технічна діяльність установ НАН України	6,947	7,047	+1,4%	–6,1%

Розрахунок реальної зміни здійснено з урахуванням урядового прогнозу зростання споживчих цін у 2026 році в середньому на 8%⁴.

Номінальне збільшення загального фонду не свідчить про повноцінне розширення фінансових можливостей НАН України. Загальний обсяг її ресурсів зростає лише на 1,7%, що істотно нижче очікуваної інфляції. У реальному вимірі сукупне фінансове забезпечення НАН України скорочується приблизно на 5,9%.

За бюджетною програмою 6541030 «Наукова і науково-технічна діяльність наукових установ Національної академії наук України» загальний обсяг ресурсів зростає лише на 1,4%. З урахуванням інфляції це означає реальне скорочення приблизно на 6,1%. При цьому надходження спеціального фонду за цією програмою зменшуються з 1,878 млрд грн до 1,438 млрд грн, тобто на 23,4% номінально. Таке скорочення особливо відчутне для установ, оскільки власні надходження спеціального фонду використовуються не лише на дослідження, а й на оплату комунальних послуг, енергоносіїв, ремонт, утримання майна та організацію основної діяльності⁵.

³ Бюджетна пропозиція на 2027–2029 роки, Форма БП-1 (загальна). <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/byudzetna-propoziciya-forma-bp-1-zagalna-2027-2027-01-01-1.pdf>

⁴ Бюджетна декларація на 2027–2029 роки. Схвалено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2026 р. № 793. <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/6a3/95a/24e/6a395a24e3793033656757.pdf>, стор. 6

⁵ Бюджетний запит на 2026–2028 роки, Форма БЗ-2 (індивідуальна). <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/byudzetnii-zapit-forma-bz-2-individualna-utocnennya-2026-6541020-01012026.pdf>

За даними НАН України у 2025 році в Академії працювали 23982 особи, серед них 13003 наукові працівники, 2332 доктори наук і 6435 кандидатів наук або докторів філософії. Станом на кінець 2025 року – 1066 працівників тимчасово виїхали закордон⁶. Отже, йдеться про збереження найбільш кваліфікованої частини національного людського капіталу, а не лише про утримання мережі бюджетних установ.

1.3. Нерівність в оплаті праці наукових і науково-педагогічних працівників

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 року № 1749 з 1 січня 2026 року встановлено підвищення посадових окладів педагогічних і науково-педагогічних працівників на 40%⁷. Підвищення поширюється на державні та комунальні заклади й установи незалежно від їх відомчого підпорядкування. Профільне міністерство характеризує це рішення як зростання оплати праці щонайменше на 30%, оскільки одночасно втратили чинність попередні акти про підвищення окладів на 10% і 11%⁸.

Наукові працівники державних наукових установ до сфери дії постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 року № 1749 не включені. Умови їх оплати праці визначаються різними нормативно-правовими актами залежно від підпорядкування установи. Для наукових установ НАН України діє спеціальна схема посадових окладів, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 року № 74, тоді як в інших державних наукових установах можуть застосовуватися умови оплати праці, засновані на Єдиній тарифній сітці.

У результаті працівники, які виконують дослідницькі функції та можуть мати однакові наукові ступені, вчені звання, публікаційні показники й досвід, отримують різні державні гарантії оплати праці залежно від формальної належності їхньої посади до категорії наукових або науково-педагогічних.

Наприклад, посадовий оклад доцента закладу вищої освіти, якому встановлено 19-ий тарифний розряд, у 2026 році до застосування спеціального підвищення становить 11867 грн. Після підвищення на 40%, передбаченого постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 року № 1749, його

⁶ Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2025 р. <https://www.nas.gov.ua/storage/files/zvit-2025-ok.PDF>

⁷ Деякі питання оплати праці педагогічних і науково-педагогічних працівників. Постанова КМУ від 26 грудня 2025 р. № 1749. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1749-2025-%D0%BF#Text>

⁸ З 1 січня 2026 року оплата праці педагогічних і науково-педагогічних працівників зросте на 30%. <https://mon.gov.ua/news/z-1-sichnia-2026-roku-oplata-pratsi-pedahohichnykh-i-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zroste-na-30>

розмір становить орієнтовно 16614 грн. Водночас посадовий оклад старшого наукового співробітника державної академічної наукової установи відповідно до розпорядження Президії НАН України від 8 січня 2026 року № 10 у 2026 році становить від 13684 до 14156 грн⁹, а зазначене підвищення на цю категорію працівників не поширюється. Отже, різниця між посадовими окладами становить від 2458 до 2930 грн на місяць, або від 17,4% до 21,4% посадового окладу старшого наукового співробітника.

Різниця виникає не внаслідок відмінностей у кваліфікації, результативності або складності роботи, а внаслідок різного нормативного режиму оплати праці. Ця асиметрія не узгоджується з проголошеним державою завданням інтеграції освіти, науки та інновацій. Вона посилює перехід учених із наукових установ до закладів вищої освіти, суміщення посад, роботу на неповну ставку та виїзд кваліфікованих дослідників за кордон.

1.4. Деформація Єдиної тарифної сітки

Постановою Кабінету Міністрів України від 2 січня 2026 року № 4 посадовий оклад працівника першого тарифного розряду встановлено в розмірі 3470 грн¹⁰. Мінімальна заробітна плата з 1 січня 2026 року становить 8647 грн (стаття 8 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2026 рік»¹¹). Отже, базовий оклад першого тарифного розряду дорівнює лише 40,1% мінімальної заробітної плати.

У 2025 році зазначене співвідношення становило майже стільки ж, 3195 грн першого тарифного розряду до 8000 грн мінімальної заробітної плати, або 39,9%¹². Підвищення тарифної ставки у 2026 році не усунуло структурної деформації системи, а лише пропорційно відтворило її на новому рівні.

Розрахунок посадових окладів за окремими тарифними розрядами має такий вигляд (див. табл. 2). Наведені розрахунки характеризують загальну деформацію

⁹ Про внесення змін до розпорядження Президії НАН України від 25 квітня 2005 р. № 263. Розпорядження НАН № 10 від 08.01.2026 р. <https://www.nas.gov.ua/storage/files/normativni-akti-nan-ukrayini/r-rozporiadzennya/2026/r-260108-10.pdf>

¹⁰ Деякі питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери. Постанова КМУ від 2 січня 2026 р. № 4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4-2026-%D0%BF#Text>

¹¹ Закон України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» від 03.12.2025 № 4695-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

¹² Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери. Постанова КМУ від 30 серпня 2002 р. № 1298 (втратила чинність). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1298-2002-%D0%BF/ed20251218>

Єдиної тарифної сітки та безпосередньо стосуються працівників установ, оплата праці яких визначається на її основі. Вони не відображають спеціальні схеми посадових окладів, установлені для державних академічних наукових установ та окремих інших державних наукових установ.

Таблиця 2. Розрахунок посадових окладів за окремими тарифними розрядами

Тарифний розряд	Коефіцієнт	Посадовий оклад, грн	Різниця з мінімальною зарплатою, грн
10	1,82	6315	–2332
11	1,97	6836	–1811
12	2,12	7356	–1291
13	2,27	7877	–770
14	2,42	8397	–250
15	2,58	8953	+306
17	3,00	10 410	+1763
19	3,42	11 867	+3220
20	3,64	12 631	+3984

Розрахунки здійснено шляхом множення 3470 грн на відповідний коефіцієнт Єдиної тарифної сітки з установленим нормативними актами округленням¹³¹⁴. Отже, посадові оклади за тарифними розрядами з першого по чотирнадцятий є нижчими за мінімальну заробітну плату.

Наукові посади віднесені, зокрема, до таких діапазонів тарифних розрядів:

- ✓ молодший науковий співробітник, 10-15 розряди;
- ✓ науковий співробітник, 12-17 розряди;
- ✓ старший науковий співробітник, 14-18 розряди;
- ✓ провідний науковий співробітник, 15-19 розряди;

¹³ Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників закладів, установ освіти та наукових установ. Наказ, Ставки від 26.09.2005 № 557. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05#Text>

¹⁴ Деякі питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери. Постанова КМУ від 2 січня 2026 р. № 4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4-2026-%D0%BF#Text>

✓ головний науковий співробітник, 17-20 розряди¹⁵.

Посадовий оклад молодшого наукового співробітника за 10 тарифним розрядом становить лише 6315 грн, що на 27% нижче мінімальної заробітної плати. Оклад наукового співробітника за 12 тарифним розрядом становить 7356 грн, а оклад старшого наукового співробітника за 14 тарифним розрядом становить 8397 грн.

Юридично некоректно стверджувати, що працівникові, який повністю виконав місячну норму праці, може бути виплачено менше мінімальної заробітної плати. Стаття 3¹ Закону України «Про оплату праці» зобов'язує роботодавця здійснити доплату до її мінімального рівня. Проблема полягає в тому, що сам посадовий оклад кваліфікованого наукового працівника є нижчим за мінімальну заробітну плату, а різниця покривається доплатою, яка не відображає складності та кваліфікації праці¹⁶.

Працівники різних тарифних розрядів після проведення доплати можуть фактично отримувати однакову суму. Науковий ступінь, стаж, складність роботи та рівень відповідальності не забезпечують достатньої різниці в оплаті. Це порушує економічну логіку тарифної системи й суперечить принципу диференціації заробітної плати залежно від кваліфікації та складності праці.

Постанова Кабінету Міністрів України від 2 січня 2026 р. № 4 «Деякі питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» доручає керівникам установ забезпечувати диференціацію оплати шляхом установлення надбавок і премій у межах наявного фонду оплати праці. За недостатнього фінансування така норма перекладає відповідальність із держави на керівника установи без надання необхідного фінансового ресурсу¹⁷.

1.5. Оцінка необхідного фінансового ресурсу

Обсяг коштів, необхідних для підвищення оплати праці, має визначатися на підставі штатних розписів, кількості фактично зайнятих ставок, тарифних розрядів і чинних надбавок.

¹⁵ Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників закладів, установ освіти та наукових установ. Наказ, Ставки від 26.09.2005 № 557. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1130-05#Text>

¹⁶ Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁷ Деякі питання оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери. Постанова КМУ від 2 січня 2026 р. № 4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4-2026-%D0%BF#Text>

Орієнтовну вартість рішення можна визначити за кількістю наукових працівників НАН України (див. табл. 3).

Таблиця 3. Оцінка необхідного додаткового фонду оплати праці*

Середнє підвищення на одного працівника	Додатковий фонд оплати праці на рік	Орієнтовні видатки з ЄСВ
1000 грн на місяць	156,0 млн грн	190,4 млн грн
3000 грн на місяць	468,1 млн грн	571,1 млн грн
4000 грн на місяць	624,1 млн грн	761,5 млн грн

*За умови повної зайнятості 13003 наукових працівників

Розрахунок із ЄСВ здійснено за загальною ставкою 22%¹⁸.

Підвищення на 3000-4000 грн потребувало б орієнтовно 571-762 млн грн на рік разом із нарахуваннями. Це становить приблизно 8,6-11,4% загального фонду державних академічних наукових установ на 2026 рік.

Наведені суми не є остаточним бюджетним запитом. Фактична потреба може бути більшою в разі охоплення інженерно-технічного, адміністративного й допоміжного персоналу, без якого функціонування наукових установ неможливе, а також забезпечення режиму повного робочого часу для всіх працівників наукових установ Академії.

1.6. Ризики збереження чинної моделі

Збереження чинних підходів створює такі ризики:

1. Подальша втрата наукових кадрів. Висококваліфіковані дослідники переходять до інших секторів економіки, закладів вищої освіти або іноземних установ.

2. Зниження рівня залучення молодих фахівців до наукової діяльності зумовлене низьким рівнем оплати праці, оскільки розмір посадового окладу молодшого наукового співробітника за окремими тарифними розрядами не досягає законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати, що не забезпечує належних соціально-економічних гарантій та конкурентних умов для професійної реалізації у науковій сфері.

3. Формальна оптимізація мережі замість розвитку. Закон України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» доручає Кабінету Міністрів України

¹⁸ Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>

визначити механізм фінансування установ з урахуванням атестації та до 1 вересня 2026 року вирішити питання подальшого функціонування установ, віднесених до групи Г, зокрема шляхом оптимізації мережі або зміни їх типу (п. 20 Прикінцевих положень)¹⁹. За умов недостатнього бюджетного забезпечення існує ризик використання результатів атестації переважно як підстави для перерозподілу обмежених фінансових ресурсів і прийняття рішень щодо припинення, реорганізації чи зміни типу установ, а не розвитку сильних установ.

4. Втрата наукової інфраструктури та шкіл. Скорочення персоналу не є нейтральним бюджетним рішенням. Воно може спричинити втрату унікального обладнання, колекцій, баз даних, експериментальних об'єктів і компетентностей, відновлення яких потребуватиме значно більших витрат.

5. Послаблення наукового забезпечення оборони та відновлення. Економія на базовому фінансуванні знижує спроможність установ оперативно формувати дослідницькі колективи та виконувати завдання в інтересах безпеки, промислової політики, енергетики, охорони здоров'я і відбудови.

2. Принципи розподілу бюджетних коштів та методичні підходи

2.1. Міжнародна практика розподілу бюджетного фінансування

Досвід фінансування науки ряду провідних країн світу (Великобританія, США, Німеччина) засвідчив, що розподіл бюджетних коштів відбувається у два етапи:

- ✓ розподіл коштів між науковими напрямками;
- ✓ розподіл між науковими організаціями у межах окремих наукових напрямів.

Процеси розподілу не є жорстко формалізованими і для цього не використовуються «магічні формули» із заздалегідь заданими параметрами. У той же час існують певні алгоритми розподілу, які є подібними у різних країнах, хоча й базуються на різних підходах.

Спільними рисами державного фінансування науки у провідних країн світу (Великобританія, США, Німеччина) є **початковий розподіл коштів за напрямками наукових досліджень, що базується на пріоритетах розвитку науки та науково-технічної діяльності кожної з країн. Для виявлення таких пріоритетів залучаються експерти від основних зацікавлених сторін – найбільш**

¹⁹ Закон України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» від 03.12.2025 № 4695-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20#Text>

авторитетних наукових товариств (у США це в першу чергу – авторитетних наукових товариств, у Німеччині – провідні наукові товариства та дослідницькі організації), а також **від органів державної влади та бізнесу** (організації підприємців та провідні компанії).

За результатами визначення пріоритетів здійснюється міждисциплінарний розподіл коштів за науковими напрямками, який узгоджується на високому рівні (між відомствами та окремими загальнодержавними програмами у США, науковими радами в Англії, «науковими товариствами» у Німеччині і т.і.).

Бюджетний процес у цілому охоплює не менше трьох років із можливим щорічним корегуванням фінансування залежно від «зовнішніх» обставин (епідемії, війни, радикальні відкриття й т.і.). Наприклад, у США понад 90% коштів щорічного бюджету на науку розподіляється на «інерційній основі», тобто гроші закладаються в рамках визначених пріоритетів розвитку науки та науково-технічної діяльності і незначною мірою можуть корегуватися кожного року.

Для оперативного корегування розподілу державних коштів з метою **вирішення надзвичайно актуальних проблем** (наприклад, створення життєво важливих вакцин) використовується система **надання спеціальних грантів за конкурсами**.

Отже, **ключовим принципом розподілу коштів між напрямками наукових досліджень** (фізико-технічні, математичні, хімічні і біологічні, суспільні науки тощо) є **розподіл відповідно до визначених державних пріоритетів розвитку науки та науково-технічної діяльності** (без врахування результатів оцінювання діяльності наукових установ за різними науковими напрямками).

2.2. Визначення національних пріоритетів і складових фінансування

В Україні визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки має ґрунтуватися на стратегічних національних інтересах, актуальних потребах соціально-економічного розвитку, завданнях зміцнення обороноздатності та гарантування безпеки держави. Формування таких пріоритетів належить до основних завдань державної політики у сфері науки й науково-технічної діяльності та має здійснюватися на основі комплексного аналізу стану і тенденцій розвитку науки, технологій та економіки, оцінювання науково-технологічного потенціалу країни, систематизації наявних викликів і потреб держави, а також фахових експертних висновків провідних учених із залученням представників органів державної влади, реального сектору економіки та інших заінтересованих сторін. Результатом такої роботи має стати науково обґрунтована система державних

пріоритетів, спрямована на інноваційний розвиток національної економіки, забезпечення технологічної спроможності й обороноздатності країни та підвищення якості життя населення.

Бюджетне фінансування наукової діяльності НАН України має поєднувати базове фінансування наукових установ і цільове програмне та конкурсне фінансування відповідних досліджень і науково-технічних розробок.

Базове фінансування має забезпечувати стабільне функціонування наукових установ НАН України, збереження і розвиток їх наукового потенціалу, належні умови для проведення фундаментальних і прикладних досліджень, наступність наукових шкіл та можливість послідовної реалізації довгострокових дослідницьких програм. Стабільність надходження бюджетних коштів є необхідною передумовою ефективного планування та виконання наукових досліджень і не може бути повною мірою забезпечена за рахунок разових грантів або конкурсного фінансування.

Розподіл базового фінансування між секціями, відділеннями та установами має здійснюватися НАН України з урахуванням обсягів і специфіки їхньої діяльності, наукового потенціалу, необхідності забезпечення безперервності досліджень та результатів оцінювання наукової роботи. При цьому мають враховуватися результати державної атестації наукових установ 2025 року та комплексного оцінювання якості їх досліджень, що охоплює не лише наукові публікації, а й значення одержаних результатів для суспільства, економіки, державного управління, надання суспільних послуг і підвищення якості життя.

Необхідність поєднання стабільного базового фінансування з періодичним оцінюванням якості досліджень підтверджується практикою розвинених країн. Зокрема, у Великій Британії під час визначення обсягів базового фінансування враховуються результати періодичного оцінювання якості наукових досліджень у межах Research Excellence Framework, проведеного у 2014 і 2021 роках, наступний етап якого заплановано на 2029 рік.

Реалізація державних пріоритетів у науковій та науково-технічній сфері має забезпечуватися насамперед через цільове програмне та конкурсне фінансування. Таке фінансування має бути додатковим інструментом підтримки конкретних дослідницьких проєктів, спрямованих на розв'язання особливо актуальних наукових проблем і завдань, та забезпечувати оперативне спрямування додаткових бюджетних коштів на відповідні напрями досліджень. Водночас конкурсне фінансування не повинно розглядатися як альтернатива базовому фінансуванню наукових установ.

Наукові установи НАН України мають зберігати відносну автономію у використанні коштів базового фінансування відповідно до затверджених напрямів своєї діяльності. Водночас визначення витрат на виконання досліджень має здійснюватися на основі єдиної методики планування, обліку та калькулювання собівартості науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт. Це забезпечуватиме прозорість розрахунку витрат і належну фінансову звітність наукових установ перед органами, що регулюють або фінансують їхню діяльність.

У цьому контексті НАН України розроблено за результатами аудиту відповідності заходів із підтримки розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок проєкт Типового положення з планування, обліку і калькулювання собівартості науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що виконуються за рахунок коштів державного бюджету України, який надіслано на розгляд Уряду.

3. Методичні та організаційні напрями удосконалення

1. Методичні підходи до визначення витрат на дослідження і розробки потребують приведення у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій ОЕСР. В Україні загальні витрати на науково-педагогічну діяльність закладів вищої освіти переважно не зараховуються до витрат на ДіР, тоді як міжнародна практика передбачає врахування частини таких витрат, пов'язаних із підготовкою наукових публікацій, проведенням конференцій і семінарів, навчанням аспірантів, підвищенням кваліфікації та іншими дослідницькими функціями. Для виправлення цієї ситуації доцільно запровадити у звітній статистиці орієнтовний розподіл робочого часу викладачів і науковців між освітньою діяльністю та ДіР, зокрема із застосуванням коефіцієнтів, рекомендованих Керівництвом Фраскаті ОЕСР.

2. Офіційна статистика витрат на ДіР має перейти до співставних показників. Подання даних лише у поточних цінах без урахування інфляції створює викривлене уявлення про реальну динаміку фінансування науки. У поточних умовах, навіть за браку деталізованої інформації щодо індексів цін за окремими видами витрат, доцільно використовувати загальні показники інфляції для оцінки реальної динаміки бюджетної підтримки науки.

3. Під час застосування результатів державної атестації доцільно уникати автоматичного припинення фінансування установ, які отримали низькі оцінки. Більш збалансованим підходом є встановлення перехідного періоду з фіксацією мінімально необхідного рівня фінансування, проведенням аудиту, підготовкою

плану усунення недоліків та оцінкою наслідків реорганізації. Такий підхід має поєднувати вимоги ефективності з необхідністю збереження наукової інфраструктури, колекцій, баз даних і кадрового потенціалу.

4. Пряме державне фінансування залишається основним каналом підтримки науки, однак воно має доповнюватися стимулами для залучення приватного сектору. Доцільним є запровадження пілотних механізмів податкового та фінансового стимулювання досліджень і розробок з подальшим аналізом результатів і коригуванням параметрів. Окремого удосконалення потребує методика атестації наукових установ, зокрема обґрунтованість показників, вагових коефіцієнтів і способів узагальнення оцінок.

5. Грантова система має орієнтуватися насамперед на підтримку дослідницьких колективів і проєктів, а не на автоматичне рейтингування окремих науковців. Держава може формулювати пріоритетні проблеми, визначати орієнтовний обсяг фінансування, оголошувати конкурси та надавати гранти групам дослідників-переможців. Такий підхід краще відповідає природі наукової роботи, де результати зазвичай створюються колективами з різними функціями учасників.

Над рішенням наукових проблем, як правило, працюють колективи, учасники яких виконують дещо різні функції: хтось генерує теоретичні ідеї і гіпотези, хтось проводить експерименти, хтось виконує розрахунки і обробляє дані і т.ін. Тому більш раціональною альтернативою фінансування досліджень є започаткування або модернізація існуючих конкурсних програм для колективів вчених. Ініціативи з розподілом грошей через НСД потрібно модифікувати таким чином, щоб фінансувалися не окремі обрані на основі відверто «автоматичних» процедур особи, а проєкти груп вчених. Держава в особі різних відомств (і навіть регіонів) могла б формулювати проблеми, які потребують вирішення із залученням науки, призначати за це «орієнтовну» ціну, оголошувати конкурси і надавати гранти групам вчених-переможців. Така практика, до речі, існує у США. Важливо також, щоб не всі ці конкурси йшли через відповідний грантовий фонд, тому що Фонд не повинен буди монополістом у наданні державних грантів.

Такі зміни можуть сприяти підвищенню якості фінансування досліджень і розробок.

4. Фінансово-правові інструменти та зміни до нормативно-правових актів

Удосконалення механізмів фінансування науки має поєднувати два рівні рішень: по-перше, запровадження ефективних інструментів підтримки досліджень і розробок; по-друге, створення спеціального фінансово-правового режиму, який

дасть змогу науковим установам ефективно використовувати грантові, договірні, благодійні та інші цільові джерела фінансування без втрати прозорості й бюджетного контролю.

Узагальнені інструменти фінансування та пов'язані з ними зміни до нормативно-правових актів наведено у табл. 4.

Таблиця 4. Узагальнені механізми фінансування науки та необхідні зміни до нормативно-правових актів

Механізм фінансування	Необхідні зміни до нормативно-правових актів / умови впровадження
Запровадження цільових бюджетних ваучерів, які надаються суб'єктам господарювання для замовлення наукових досліджень у державних наукових установах відповідно до потреб національної безпеки і оборони, розвитку пріоритетних галузей економіки, критичних технологій та матеріалів. Фінансування бюджетних ваучерів здійснюється після досягнення цільових кінцевих результатів за НДР.	Доповнення статей 20, 87 Бюджетного кодексу України.
Впровадження моделі фінансування окремих високоризикових НДДКР з цільовою орієнтацією на технологічні виклики у сфері безпеки та оборони, критичних матеріалів і технологій, біомедичних досліджень тощо. Модель передбачає гнучке фінансування окремих досліджень, перелік виконавців та обсяги фінансування яких можуть переглядатися залежно від досягнутих результатів.	Доповнення статей 20, 87 Бюджетного кодексу України.
Виокремлення науки в окрему пріоритетну галузь для публічного інвестування у середньостроковому плані пріоритетних публічних інвестицій держави на 2027–2029 роки.	Внесення змін до порядку розроблення та моніторингу реалізації середньострокового плану пріоритетних публічних інвестицій держави.
Додавання цілі «Інноваційність» до наскрізних стратегічних цілей здійснення публічних інвестицій у середньостроковому плані пріоритетних публічних інвестицій держави на 2027–2029 роки.	Внесення змін до порядку розроблення та моніторингу реалізації середньострокового плану пріоритетних публічних інвестицій держави.
Запровадження механізму реструктуризації або обміну державного зовнішнього боргу з подальшим спрямуванням вивільнених бюджетних коштів на фінансування освітніх і наукових програм та проєктів у сфері безпеки й оборони, критичних матеріалів і технологій, біомедичних досліджень.	Доповнення статей 13, 15, 16, 87 Бюджетного кодексу України; внесення змін до статті 48 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність»; прийняття порядку реалізації механізму конверсії або реструктуризації державного зовнішнього боргу для фінансування відповідних програм і проєктів.
Податкове вирахування витрат на НДДКР при реалізації спільних проєктів з державними науковими установами, зокрема право платника податку зменшити фінансовий результат до оподаткування на документально підтверджені витрати на виконання НДДКР.	Внесення змін до розділу III «Податок на прибуток підприємств», зокрема статей 134, 138 та 140 Податкового кодексу України.

Механізм фінансування	Необхідні зміни до нормативно-правових актів / умови впровадження
Запровадження механізму прискореного бюджетного відшкодування ПДВ для суб'єктів господарювання, які реалізують спільні науково-дослідні та дослідно-конструкторські проєкти з державними науковими установами у сферах національної безпеки і оборони, критичних технологій, біомедичних досліджень та повоєнного відновлення України.	Внесення змін до розділу V «Податок на додану вартість», зокрема статті 200 Податкового кодексу України.

4.1. Спеціальний режим проєктних наукових надходжень

Чинне законодавство формально допускає багатоканальне фінансування наукової діяльності за рахунок бюджетних коштів, коштів установ, замовників, грантів, благодійних внесків та інших джерел, не заборонених законодавством. Проте практичне використання цих джерел ускладнюється загальним бюджетно-казначейським режимом, річним бюджетним циклом, обмеженнями щодо відкриття рахунків, правилами авансування, процедурами публічних закупівель, податковими бар'єрами та недостатньою адаптованістю законодавства до міжнародних грантових і проєктних механізмів.

Дієвим рішенням має стати виокремлення проєктних наукових надходжень державних наукових установ в окрему правову категорію. До них доцільно віднести міжнародні гранти, міжнародну технічну допомогу, кошти державних грантових фондів, конкурсне фінансування, договори НДДКР, кошти міжнародних програм, наукові, експертні, консультаційні й освітні послуги, роялті, ліцензійні платежі та цільову підтримку бізнесу. Такі кошти мають використовуватися за умовами гранту, договору або цільового фінансування із проєктним обліком, звітністю та постаудитом.

Спеціальний режим має передбачати можливість відкриття окремих проєктних рахунків у державних банках під конкретні гранти, договори НДДКР або міжнародні проєкти протягом бюджетного року; збереження залишків до завершення проєкту; можливість валютних платежів; спрощене погодження; окремий облік за проєктом; фінальний звіт і постаудит. Це дозволить перейти від річної кошторисної логіки до проєктного управління науковими коштами.

4.2. Авансування, закупівлі та імпорт для наукових проєктів

Окремим обмеженням є невідповідність чинних правил авансування та закупівель специфіці наукової діяльності. Значна частина витрат у науці потребує попередньої оплати: доступ до наукових баз даних, програмне забезпечення, хмарні сервіси, реактиви, унікальне обладнання, публікаційні й конференційні внески,

патентні платежі, передплата на наукові видання та сервісне обслуговування обладнання. Тому доцільно передбачити спеціальний режим попередньої оплати до 100% за грантові, договірні та інші проєктні кошти у випадках, коли це зумовлено правилами донора, умовами постачальника або міжнародною практикою.

Закупівлі за кошти міжнародних наукових грантів доцільно здійснювати за правилами донора, якщо це прямо передбачено грантовою угодою, із збереженням прозорості, оприлюдненням інформації про договір, зберіганням підтвердних документів, запобіганням конфлікту інтересів, фінансовим аудитом і відповідальністю за цільове використання коштів. Також потребує модернізації порядок імпорту наукового обладнання, реактивів, матеріалів і програмного забезпечення, зокрема оновлення кодів УКТЗЕД, спрощення довідок, запровадження електронного порядку та спеціального режиму для термінових грантових закупівель.

4.3. Податкові стимули та передача активів для потреб науки

Податкові бар'єри знижують зацікавленість бізнесу й благодійників у підтримці державних наукових установ. Поріг обов'язкової реєстрації платником ПДВ у 1 млн грн давно втратив реальне економічне значення для сучасної наукової установи з огляду на інфляцію, вартість обладнання, програмного забезпечення, реактивів і наукових послуг. Доцільно не враховувати при визначенні цього порогу базове бюджетне фінансування, гранти, благодійну допомогу, кошти державних грантових фондів, міжнародні наукові гранти та інші цільові наукові надходження, які не є оплатою комерційних послуг.

Потребує врегулювання і безоплатна передача науковим установам обладнання, програмного забезпечення, баз даних, хмарних сервісів, майнових прав інтелектуальної власності, патентів, ліцензій, результатів науково-технічної діяльності, комплектуючих, витратних матеріалів та інших активів. Для таких операцій доцільно запровадити спеціальний режим ПДВ та порядок підтвердження цільового використання активів. Додатково варто запровадити стимули з податку на прибуток для бізнесу, який фінансує пріоритетні дослідження: зменшення фінансового результату до оподаткування на суму фактичної підтримки науки, підвищене врахування витрат на НДР, спеціальний підвищений ліміт для безоплатної передачі активів, інвестиційний податковий кредит або прискорену амортизацію обладнання для спільних досліджень.

4.4. Деталізація необхідних змін до нормативно-правових актів

Деталізовані пропозиції щодо змін до нормативно-правових актів України з метою удосконалення механізмів фінансування наукової діяльності наведено у

табл. 5. На відміну від табл. 4, яка подає стратегічні інструменти фінансування, табл. 5 конкретизує рівень нормативного акта, чинну проблему, зміст пропонованої зміни, очікуваний ефект та пріоритетність впровадження.

Таблиця 5. Деталізовані пропозиції щодо змін до нормативно-правових актів України у сфері фінансування наукової діяльності
Зміни на рівні Кабінету Міністрів України

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
Постанова КМУ № 719 про розміщення власних надходжень на рахунках у банках державного сектору	Постанова дозволяє науковим установам розміщувати окремі власні надходження на рахунках у банках державного сектору, але процедура залишається прив'язаною до бюджетного періоду, погоджень і казначейського проходження коштів.	Внести зміни щодо проектних грантових рахунків: Дозволити відкриття під конкретний грант, договір НДР/ДКР або міжнародний проект протягом року; дія рахунку до завершення проекту; можливість валютних платежів; спрощене погодження; окремий облік за проектом.	Оперативніше виконання міжнародних грантів, менше ризиків затримки платежів, краща відповідність вимогам донорів. Тим більше, що всі фінансові операції з грантами підлягають обов'язковому міжнародному аудиту	Дуже високий
Постанова КМУ № 1070 про попередню оплату товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти	Чинний порядок регулює авансування загально для бюджетних коштів і не повною мірою враховує специфіку науки: бази даних, програмне забезпечення, публікаційні внески, реактиви, обладнання, сервісні послуги..	Ввести спеціальний розділ для наукової діяльності: дозволити попередню оплату до 100% за грантові, договірні та проектні кошти для визначеного переліку наукових витрат.	Дає можливість оплачувати міжнародні бази даних, програмне забезпечення, конференції, публікації, реактиви й обладнання без штучних затримок.	Дуже високий
Постанова КМУ № 476 про пріоритетні тематичні напрями наукових досліджень	Перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і розробок уже затверджений КМУ. Він може бути використаний як основа для	Не змінюючи сам перелік, затвердити порядок підтвердження, що конкретна НДР/ДКР або інноваційний проект відповідає пріоритетним напрямам і може	Дозволить уникнути зловживань податковими пільгами та спрямувати стимули саме на пріоритетні дослідження.	Високий

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
	податкових стимулів бізнесу.	бути підставою для податкових пільг.		
п.п. 197.1.23 Податкового кодексу України щодо звільнення від ПДВ обладнання, матеріалів, програмного забезпечення, що передаються науковим установам	Діюча податкова пільга: п.п. 197.1.23 ПКУ з ПДВ розповсюджується лише на операції з безоплатної передачі приладів, обладнання, матеріалів, науковим установам і ЗВО. . <u>Але не враховує сучасних потреб щодо передачі програмного забезпечення</u> , баз даних, майнових прав інтелектуальної власності, патентів, ліцензій, результатів НДДКР, хмарних сервісів тощо.	Розширити перелік активів, на які розповсюджується дія п.п. 197.1.23 ПКУ з ПДВ, доповнивши : <u>щодо передачі програмного забезпечення</u> , баз даних, майнових прав інтелектуальної власності, патентів, ліцензій, результатів НДДКР, хмарних сервісів.	Бізнес отримає зрозумілий механізм передачі ресурсів науці, а установи – легший доступ до обладнання й матеріалів, баз даних. Та інших сучасних нематеріальних активів	Середній/високим
Порядок імпорту наукового обладнання, реактивів, матеріалів і програмного забезпечення (постанова КМУ № 1296 від 04.11.2022 р.)	Чинні переліки й обсяги, наведені у додатку 1 часто не відповідають реальним потребам сучасних лабораторій, особливо щодо реактивів, комплектуючих, сенсорів, електроніки, оптичних елементів, витратних матеріалів. Нині документи подаються не пізніше ніж за 15 робочих днів до ввезення, а орган управління має 5 робочих днів на видачу довідки; для термінових грантових закупівель це може бути надмірно повільним	Модернізувати Постанову № 1296: оновити коди УКТЗЕД і обсяги, спростити довідки, запровадити електронний порядок, рамкові довідки для типових обладнання, реактивів, витратних матеріалів, комплектуючих, програмного забезпечення, спеціальний режим для грантів, уточнити порядок для вживаного обладнання, зменшити непропорційний обсяг звітності для малих поставок.	Прискорення модернізації лабораторій і виконання міжнародних проєктів.	Середній/високим

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
Бюджетний кодекс України, ст. 13	Фінансова автономія наукових установ формально проголошена Законом «Про наукову і науково-технічну діяльність», однак практично обмежена загальним режимом власних надходжень спеціального фонду бюджету. Для ЗВО у підпорядкуванні МОНУ (ч.2 ст 70) право зараховувати власні надходження на поточні та/або депозитні рахунки державних банків є. Наразі наукові установи НАНУ мають право отримати на рахунок державного банку валютні надходження по гранту і конвертувати у національну валюту і далі – тільки через Казначейство. Для господарських тем і послуг – тільки через Казначейство. Для установ МОНУ можливостей розпорядження власними коштами значно більше.	Запровадити порядок реалізації фінансової автономії наукових установ, зокрема: ввести окрему підкатегорію «проектні наукові надходження державних наукових установ»: міжнародні гранти, МТД, державних грантових фондів, конкурсне фінансування, договори НДР/ДКР, кошти міжнародних програм, наукові й експертні послуги, роялті, ліцензійні платежі, цільова підтримка бізнесу. Запровадити порядок зарахування і розпорядження на власних рахунках в державних банках власними надходженнями для наукових установ.	Відокремлення грантів і договорів від загального режиму власних надходжень бюджетної установи. Розширення можливостей розпорядження власними коштами	Дуже високий
Бюджетний кодекс України, ст. 43	Казначейське обслуговування залишається загальним режимом для бюджетних коштів; наукові установи мають лише обмежений виняток щодо	Дозволити державним науковим установам відкривати окремі проектні рахунки у державних банках для міжнародних грантів, МТД, договорів НДР/ДКР, конкурсного	Створення правової основи для реального грантового/проектного рахунку, тоді як платежі за бюджетними темами НДР проходитимуть	Дуже високий

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
	рахунків у банках державного сектору.	фінансування та інших проєктних наукових надходжень.	через Казначейство.	
Податковий кодекс України, ст. 14	У ПКУ немає окремого поняття цільової передачі активів на користь науки, з метою звільнення від ПДВ благодійної, меценатської допомоги науковим установам	Запровадити поняття «цільова наукова благодійна/меценатська передача активів»: безоплатна передача коштів, обладнання, програмного забезпечення, баз даних, майнових прав ІВ, патентів, ліцензій, лабораторних матеріалів та інших активів науковим установам для досліджень, розробок, інноваційних проєктів або підготовки кадрів.	Створення юридичної бази для податкового стимулювання передачі ресурсів науці.	Високий
Податковий кодекс України, ст. 185/197	Об'єктом ПДВ є, зокрема, операції постачання товарів і послуг; чинні пільги не повністю охоплюють сучасні нематеріальні активи – програмного забезпечення, бази даних, ліцензії, патенти, майнові права ІВ.	Передбачити спеціальний режим ПДВ для безоплатної цільової передачі науковим установам обладнання, програмного забезпечення, баз даних, патентів, ліцензій, майнових прав ІВ, матеріалів, комплектуючих і сервісів. Законодавчу техніку – «не об'єкт» чи «звільнення» – визначити після податково-правової експертизи.	Зниження ПДВ-бар'єрів для бізнесу та благодійників, які передають ресурси науковим установам.	Високий
Податковий кодекс України, ст. 188	Мінімальна база оподаткування може створювати податковий ризик	Передбачити, що правила мінімальної бази не застосовуються до	Усунення ризику нарахування ПДВ з умовної бази при	Високий

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
	при безоплатній передачі активів.	цільової передачі активів науковим установам для наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності.	безоплатній передачі активів.	
Податковий кодекс України, ст. 181.1	Поріг обов'язкової реєстрації платником ПДВ становить 1 млн грн за 12 місяців; для сучасної наукової установи це низький поріг з огляду на інфляцію та вартість обладнання, програмного забезпечення, реактивів і наукових робіт.	Скасувати поріг обов'язкової реєстрації платником ПДВ для наукових установ, які успішно пройшли державну атестацію та включені до Державного реєстру наукових установ, яким надається підтримка держави. Звільнити від нарахування податкових зобов'язань з ПДВ наукові установи, оскільки в процесі закупівель товарів, робіт, послуг бюджетні установи і так сплачують ПДВ в ціні всіх поставок	Зменшення адміністративного навантаження на інститути, для яких 1 млн грн не є показником значної комерційної діяльності.	Дуже високий
Податковий кодекс України, ст. 197.1.22	ПДВ-пільга для фундаментальних досліджень, НДР і ДКР прив'язана до оплати безпосередньо з рахунку Казначейства.	Розширити звільнення від ПДВ на НДР і ДКР, що виконуються за кошти державних грантових фондів, міжнародних наукових програм, грантів, благодійної допомоги та цільової підтримки підприємств для пріоритетних досліджень.	ПДВ не буде штучно здорожчувати пріоритетні дослідження та міжнародні грантові проекти.	Високий
Податковий кодекс України, податок на прибуток, ст. 134/142	Бізнес не має достатнього спеціального податкового стимулу для фінансування	Дозволити підприємствам зменшувати фінансовий результат до	Прямий стимул для бізнесу інвестувати у науку.	Дуже високий

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
	пріоритетних досліджень у державних наукових установах.	оподаткування на суму коштів або вартості активів, спрямованих на фінансування пріоритетних НДР, ДКР, інноваційних проєктів, дослідницької інфраструктури та підготовки кадрів у державних наукових установах.		
Податковий кодекс України, податок на прибуток	Витрати на НДР зазвичай враховуються як звичайні витрати без додаткового стимулюючого ефекту.	Запровадити підвищене врахування витрат на пріоритетні НДР у державних наукових установах, наприклад 125–150 % фактичних витрат.	Підвищення економічної зацікавленості підприємств замовляти дослідження в державних академічних наукових установах.	Високий
Податковий кодекс України, п.п. 140.5.9	Загальне 4-відсоткове обмеження для безоплатної передачі коштів, обладнання, програмного забезпечення, майнових прав ІВ та інших ресурсів, неприбутковим організаціям, зокрема науковим, суттєво стримує внески бізнесу в розвиток науки	Не застосовувати 4-відсоткове обмеження або встановити спеціальний підвищений ліміт 10–20 % для коштів, обладнання, програмного забезпечення, майнових прав ІВ та інших ресурсів, переданих державним науковим установам для пріоритетних досліджень.	Можливість для бізнесу суттєвіше фінансувати науку без втрати податкового ефекту.	Дуже високий
Податковий кодекс України, інвестиційний податковий кредит/амортизація	Недостатньо стимулів для підприємств, які створюють спільну дослідницьку інфраструктуру з державними науковими установами.	Запровадити інвестиційний податковий кредит або прискорену амортизацію обладнання, придбаного для спільних пріоритетних НДР з державними	Стимулювання спільних лабораторій, довгострокових партнерств і модернізації дослідницької бази.	Високий

Нормативний акт	Чинне регулювання/проблема	Запропонована зміна	Що це дасть науковим установам	Пріоритет
		академічними науковими установами.		
Закон України «Про публічні закупівлі»	Міжнародні гранти часто передбачають власні правила закупівель, які не завжди сумісні з національними процедурами.	Передбачити, що закупівлі за кошти міжнародних наукових грантів можуть здійснюватися за правилами донора, якщо це прямо визначено грантовою угодою, із коротким звітом у Prozorro, зберіганням документів і постаудитом.	Зменшення ризику невиконання грантових угод через процедурні затримки.	Дуже високий
Законодавство щодо правового режиму діяльності державної академічної наукової системи та статусу її майнового комплексу	Потрібне чіткіше закріплення права установ використовувати доходи від грантів, договорів, ліцензування, роялті, послуг і комерціалізації для розвитку науки.	Уточнити право установ спрямовувати такі доходи на розвиток наукової діяльності, інфраструктури, матеріально-технічної бази, підтримку авторів і наукових груп.	Посилення фінансової автономії установ державної академічної наукової системи.	Середній/високий
Закон про трансфер технологій	Закон визначає правові засади трансферу технологій, але механізми розподілу доходів від комерціалізації потребують деталізації.	Уточнити правила розподілу доходів від ліцензування, роялті та комерціалізації між установою, авторами, науковими групами і фондом розвитку установи.	Підвищення мотивації науковців і установ до комерціалізації результатів досліджень	Середній

5. Напрями реалізації фінансової політики у сфері науки

5.1. Відновлення паритету в оплаті праці

Першочерговим кроком має стати поширення з 1 січня 2027 року 40-відсоткового підвищення посадових окладів наукових працівників державних наукових установ незалежно від їх підпорядкування. Таке рішення має бути запроваджене одночасно зі збільшенням бюджетних призначень відповідним

головним розпорядникам бюджетних коштів, оскільки покладення додаткових витрат на чинні кошториси установ створюватиме ризики скорочення штатних посад, переведення працівників на неповний робочий час, зменшення видатків на дослідження, матеріали та утримання дослідницької інфраструктури.

За попереднім сценарним розрахунком, виходячи з чисельності 13003 наукових працівників наукових установ НАН України, поширення підвищення на 40% може потребувати від 913,7 млн до 1,066 млрд грн на рік з урахуванням єдиного соціального внеску. Остаточний обсяг додаткових видатків має визначатися за результатами інвентаризації фактично зайнятих штатних одиниць, структури наукових посад, розмірів посадових окладів та режимів неповної зайнятості.

5.2. Реформування системи посадових окладів наукових працівників

Підвищення першого тарифного розряду до 3470 грн не усунуло деформацію Єдиної тарифної сітки, оскільки його співвідношення з мінімальною заробітною платою залишилося на рівні близько 40%. Тому реформування оплати праці доцільно здійснювати у два етапи: з 1 січня 2027 року поширити на наукових працівників підвищення посадових окладів на 40%, а з 1 січня 2028 року відновити дію гарантії частини другої статті 36 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо мінімального посадового окладу молодшого наукового співробітника.

За основу нової системи доцільно взяти гарантований посадовий оклад молодшого наукового співробітника та міжпосадові коефіцієнти для інших наукових посад. Заробітна плата наукового працівника має включати гарантований посадовий оклад, доплати за науковий ступінь і вчене звання, надбавку за стаж наукової роботи та стимулюючі виплати, пов'язані з результативністю наукової діяльності. Доплати та стимулюючі виплати не повинні використовуватися для формального доведення заробітної плати до мінімального рівня.

5.3. Розмежування базового, конкурсного та проєктного фінансування

Базове фінансування, що надається за результатами державної атестації, має гарантувати покриття постійних витрат наукових установ і не повинно замінюватися конкурсним або грантовим фінансуванням. Мінімально необхідний обсяг базового фінансування державної наукової установи доцільно визначати відповідно до її нормативно обґрунтованої потреби за формулою:

$$\text{БФ}_i = \text{ФОП}_i + \text{КВ}_i + \text{ІНФ}_i + \text{МТЗ}_i + \text{СЗ}_i,$$

де БФ_i – мінімально необхідний обсяг базового фінансування установи; ФОП_i – нормативна потреба у фонді оплати праці з урахуванням обов'язкових

нарахувань; KB_i – нормативна потреба в оплаті комунальних послуг та енергоносіїв; $ІНФ_i$ – витрати на збереження, технічне обслуговування і безпечну експлуатацію дослідницької інфраструктури; $МТЗ_i$ – мінімально необхідні витрати на матеріали, реактиви, обладнання, програмне забезпечення, зв'язок і доступ до наукової інформації; $СЗ_i$ – витрати на виконання основних статутних завдань установи.

Кожна складова базового фінансування повинна щороку коригуватися з урахуванням показника, який найбільш повно відображає зміну відповідних витрат. Для фонду оплати праці мають враховуватися зміни посадових окладів і державних соціальних стандартів, для комунальних послуг – тарифи, для імпортного обладнання, матеріалів і програмного забезпечення – зміни цін та валютного курсу. Конкурсне і грантове фінансування має використовуватися для додаткових дослідницьких завдань, нових проєктів та розвитку перспективних напрямів понад мінімально необхідний обсяг базового фінансування.

5.5. Запровадження багаторічного фінансування

Для державних наукових установ, які пройшли державну атестацію, доцільно встановлювати трирічні індикативні прогностні показники фінансування з щорічним коригуванням відповідно до зміни державних соціальних стандартів, прогнозованого індексу інфляції, тарифів на комунальні послуги та вартості утримання дослідницької інфраструктури. У межах трирічного періоду установа повинна отримувати гарантований мінімальний обсяг базового фінансування, що дасть змогу планувати кадрову політику, закупівлі, довготривалі дослідження та обслуговування обладнання.

Для установ, віднесених за результатами державної атестації до групи Г, доцільно передбачити перехідний період тривалістю не менш як дванадцять місяців. Протягом цього періоду має бути проведено незалежний аудит, затверджено план усунення недоліків та оцінено наслідки можливої реорганізації. До завершення цих процедур базове фінансування не може бути зменшене нижче обсягу, необхідного для оплати праці, комунальних послуг, збереження майна та наукової інфраструктури.

5.6. Поетапна траєкторія досягнення законодавчо визначеного рівня фінансування

Кабінету Міністрів України доцільно затвердити план поетапного збільшення бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності до рівня не менш як 1,7% ВВП, передбаченого статтею 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». План має визначати кінцевий строк досягнення встановленого законом рівня фінансування, щорічні цільові показники, абсолютний обсяг видатків у гривнях, гарантоване базове фінансування, конкурсне і грантове фінансування,

капітальні видатки на дослідницьку інфраструктуру, видатки на оплату праці, показники кадрового відтворення, джерела фінансування та відповідальних виконавців.

Визначені планом показники мають щороку враховуватися у Бюджетній декларації та проєкті закону про Державний бюджет України. Номінальне збільшення бюджетних призначень не повинно визнаватися належним виконанням плану, якщо воно не забезпечує збереження або збільшення реального обсягу фінансування з урахуванням інфляції, зміни державних соціальних стандартів, тарифів на енергоносії та вартості ресурсів, необхідних для проведення наукових досліджень.

Узагальнені пропозиції

Рекомендувати уповноваженим органам державної влади за участю суб'єктів наукової сфери:

1. Провести інвентаризацію фактично зайнятих штатних одиниць наукових працівників державних наукових установ із урахуванням структури наукових посад, розмірів посадових окладів та режимів неповної зайнятості.

2. Визначити бюджетну потребу для підвищення з 1 січня 2027 року на 40% посадових окладів наукових працівників державних наукових установ.

3. Внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2025 року № 1749, передбачивши поширення 40-відсоткового підвищення посадових окладів на наукових працівників державних наукових установ незалежно від їх підпорядкування.

4. Передбачити у проєкті Закону України «Про Державний бюджет України на 2027 рік» додаткові видатки для фінансування зазначеного підвищення з урахуванням обов'язкових нарахувань на оплату праці.

5. Відновити дію гарантії частини другої статті 36 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» і запровадити окрему систему посадових окладів наукових працівників, засновану на гарантованому посадовому окладі молодшого наукового співробітника та міжпосадових коефіцієнтах.

6. Затвердити методику визначення мінімально необхідного обсягу базового фінансування державних наукових установ відповідно до їх нормативно обґрунтованої потреби.

7. Уточнити порядок використання результатів державної атестації, передбачивши, що вони не можуть бути єдиною підставою для припинення фінансування видатків, необхідних для трудових зобов'язань, комунальних послуг, збереження майна та безпечної експлуатації дослідницької інфраструктури.

8. Запровадити спеціальний режим проектних наукових надходжень, окремі проектні рахунки у державних банках, збереження залишків до завершення проекту, проектний облік, звітність і постаудит.

9. Врегулювати спеціальний порядок попередньої оплати та закупівель за міжнародними грантами, договірними НДДКР та іншими проектними коштами, включно з можливістю застосування правил донора за умови прозорості й аудиту.

10. Модернізувати порядок імпорту наукового обладнання, реактивів, матеріалів і програмного забезпечення, зокрема оновити коди УКТЗЕД, спростити довідки, запровадити електронний порядок і спеціальний режим для грантових закупівель.

11. Запровадити податкові стимули для підтримки пріоритетних досліджень: спеціальний режим ПДВ для цільової передачі активів, уточнення правил ПДВ-реєстрації, податкові стимули з податку на прибуток, підвищений ліміт для безоплатної передачі ресурсів науці та інвестиційний податковий кредит або прискорену амортизацію для спільних досліджень.

12. Затвердити план поетапного збільшення бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності до рівня не менш як 1,7% ВВП із визначенням щорічних цільових показників, абсолютних обсягів видатків, джерел фінансування, строків виконання та відповідальних органів.

13. Розглянути можливість використання внутрішніх резервів бюджетних ресурсів, зокрема за рахунок удосконалення податкового адміністрування та оптимізації окремих бюджетних видатків у банківському секторі, для додаткового фінансування науки та науково-технічного розвитку.

Висновки

Недостатність фінансування державних наукових установ є наслідком не лише обмеженості бюджетного ресурсу, а й недосконалості чинної моделі його формування, розподілу та практичного використання. Проблема охоплює три взаємопов'язані блоки: недостатність базового фінансування, деформацію оплати праці та обмеженість фінансово-правових інструментів для залучення позабюджетних і проектних коштів.

Законодавство встановлює гарантії щодо оплати праці наукових працівників, збереження базового фінансування з урахуванням інфляції та бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності на рівні не менш як 1,7% ВВП. Проте ці гарантії фактично не забезпечуються в повному обсязі, а на 2026 рік зупинено дію гарантії щодо мінімального посадового окладу молодшого наукового співробітника.

У 2026 році диспропорція в оплаті праці посилилася внаслідок підвищення посадових окладів педагогічних і науково-педагогічних працівників без аналогічного підвищення для наукових працівників державних наукових установ. Тому першочерговим рішенням має стати передбачення у Державному бюджеті України на 2027 рік видатків, необхідних для підвищення посадових окладів наукових працівників на 40%.

Системне вирішення проблеми потребує відновлення гарантій статті 36 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», запровадження окремої моделі посадових окладів наукових працівників, нормативно обґрунтованого базового фінансування, багаторічного планування та поетапного досягнення встановленого законом рівня фінансування науки.

Додатково необхідно створити спеціальний режим проєктних наукових надходжень, який дозволить ефективно використовувати міжнародні гранти, договори НДДКР, кошти бізнесу, благодійну допомогу, роялті, ліцензійні платежі та інші цільові ресурси без їх підпорядкування логіці річного кошторисного режиму. Такий режим має поєднувати фінансову автономію, прозорість, проєктний облік, звітність і постаудит.

Удосконалення нормативно-правової бази має здійснюватися комплексно: через зміни до бюджетного, податкового, закупівельного та наукового законодавства, а також через підзаконні акти щодо проєктних рахунків, авансування, імпорту наукового обладнання, підтвердження цільового використання активів і застосування правил міжнародних донорів. Лише поєднання стабільного базового фінансування, справедливої оплати праці, проєктної фінансової автономії та податкових стимулів здатне забезпечити збереження й розвиток наукового потенціалу.